

«Sub rosa»

Тема роботи : **«РЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ЕМІГРАЦІЇ:
Л. МОСЕНДЗ У МІЖВОЄННІЙ ЧЕХОСЛОВАЧчині»**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ І УКРАЇНСЬКІ ЕМІГРАЦІЙНІ ОСЕРЕДКИ.....	5
РОЗДІЛ ІІ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ Л. МОСЕНДЗА.....	11
РОЗДІЛ ІІІ ТЕМАТИКА ПОЕТИЧНИХ І ПРОЗОВИХ ТВОРІВ.....	19
ВИСНОВКИ.....	32
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	34
ДОДАТКИ.....	38

ВСТУП

На сьогоднішній день життя та творчість Леоніда Мосендза є маловідомим українському читачеві. Вивчення його праць та діяльності є необхідним для сучасного українського суспільства, яке відстоює право своєї батьківщини на державу. Творчість митця-емігранта виховує, формує у своєму читачеві духовний стоїцизм, вміння відстоювати свою національну позицію у межових життєвих ситуаціях. Головні герої його творів, це особистості такого типу, якого нині потребує українське суспільство, тож осмислення епічних студій письменника сприятиме формуванню сильної національної еліти, що й зумовлює **актуальність** подальших досліджень діяльності цього визначного українського діяча.

В незалежній Україні з'явилася можливість більш ґрунтовно вивчати діяльність української еміграції, адже відкритими для широкого загалу стали архівні документи. Видаються в Україні праці українських емігрантів. Доступними стали праці зарубіжних авторів, в яких зібрано значний фактичний матеріал про українську діаспору, особливо західну, та висвітлено різноманітні сторони її життя.

Мета даної наукової роботи полягає у дослідженні життя та творчості визначної постаті української історії – Л. Мосендза.

В процесі досягнення мети ставляться наступні **завдання**: охарактеризувати особливості становища українських емігрантів в Чехословаччині; висвітлити головні віхи біографії Л. Мосендза; проаналізувати тематику творів письменника;

Ступінь наукової розробленості теми, історіографія. На сьогодні існує значна кількість публікацій про Л. Мосендза. Серед них відзначимо доробок В. Крупки, В. Просалова, І. Набитович, І. Руснак, К. Завальнюк, Л. Скорина, Л. Шрамченко. Н. Мафтин, О. Кравчука, С. Калитко, С. Наріжного, Ю. Легуна. Однак, в сучасній українській історичній науці, не підготовлено

монографічного дослідження, присвяченого Л. Мосендзу, що посилює актуальність дослідження.

Джерельна база дослідження ґрунтується на виданих творах автора. Йдеться про «Дияболічні параболи», що було видано під псевдонімом Порфирій Гротак (Л. Мосендз, Ю. Клен,), «Людина покірна» та інші.

Різні праці Л. Мосендза та архівні документи про нього зібрано у виданні «Леонід Мосендз у документах епохи» (2013 р.), яке підготували К. Завальнюк, О. Кравчук, Ю. Легун. Також джерелами в науковій роботі виступають листи Л. Мосендза.

Важливими для дослідження цієї теми є джерела видані в період міжвоєнної еміграції, йдеться про брошуру «Три роки праці Українського Громадського Комітету в ЧСР»(1924 р.), спогади і праці українських емігрантів Б. Мартоса, Г. Гордієнка, Є. Маланюка, С. Наріжного.

При написанні роботи використано документи Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України у м. Києві (ЦДАВОВУ): фонди 4465 («Колекція окремих документальних матеріалів українських націоналістичних емігрантських установ, організацій і осіб») і 3795 («Українська Господарська Академія в Чехословацькій Республіці»), у першому фонді містяться окремі рукописні твори Л. Мосендза, уривок з його роману «Лист» та дисертація чеською мовою на тему: «Метод дослідження вологості у вугіллі». Другий фонд включає в себе особисту справу студента Л. Мосендза.

Методологічною основою роботи є науково-дослідницькі принципи історизму, науковості і об'єктивності. Основним методом дослідження став проблемно-хронологічний. Згідно з ним, дослідження поділено на ряд основних проблем, кожна з яких розглядається в хронологічному порядку. Розгляд документальних матеріалів у роботі здійснювався за допомогою методу джерелознавчого аналізу. При викладі результатів дослідження також використовувався описовий метод. Застосовувалися такі логічні прийоми, як аналіз, синтез та порівняння.

Структура наукової роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку джерел та використаної літератури (32 позиції) і додатків. Загальний обсяг роботи – 51 сторінки.

РОЗДІЛ І

УКРАЇНСЬКІ ЕМІГРАЦІЙНІ ОСЕРЕДКИ В ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ

Поява нового типу українського переселенця – політичного емігранта стала найяскравішою рисою еміграції міжвоєнного періоду. Вигнанцями стали міністри уряду Української Народної Республіки, урядові функціонери, учасники військових формувань, національна інтелігенція, які й склали кістяк української еміграції. Європейські країни стали притулком для тих, хто не прийняв радянської влади (Наддніпрянина) чи польського окупаційного режиму (Західна Україна). Емігрувала також значна частина діячів науки і культури, студентської молоді. Спочатку загальна кількість емігрантів наближалась до 100 тис. чол. [15, с. 203].

Міжвоєнна українська еміграція налічувала не лише тих, хто боровся проти окупаційної політики радянської влади зі зброєю в руках. Великий відсоток емігрантів припадає на молодь, а саме на студентство, яке виїжджало за корон, для здобуття освіти. Український емігрант Л. Шрамченко навів дані про кількість студентів-емігрантів з України у 1919-1924 рр. Кількість яких становила 1707 осіб. Із них українців за національністю було 1674 осіб, з яких, зокрема 775 осіб – походило з Галичини, 668 - з Наддніпрянина, 63 студенти – з Волині, Холмщини і Підляшшя, 61 – з Буковелі, 31 - з Кубані [14, с. 252].

В Чехословаччині розмістилася найбільша кількість українських студентів-емігрантів. Вони потребували навчання рідною мовою. Закриття українських кафедр у Львівському і Чернівецькому університетах, відповідно, урядами Польщі та Румунії як один з проявів їх асиміляційної політики щодо українців, а також розформування університетів радянською владою на Україні і поступове зведення науки, особливо гуманітарної, до ролі прислужниці тоталітарного більшовицького режиму, стало ще однією причиною еміграції. Колишні військовополонені українці з російських армій, заробітчани і значна

частина представників національно свідомої інтелігенції – вчені, університетські професори й викладачі, студенти та учнівська молодь, інженери, літератори, українські політичні та військові діячі були змушені залишити батьківщину. І, нарешті, голод та пошесті в Україні змушували людей шукати порятунку за межами своєї батьківщини [24, №11 - 12, с. 69-70].

Але у 1923 р., коли більш-менш стабілізувалась ситуація в Галичині, багато західноукраїнських емігрантів повернулися на Батьківщину. Після цього більшість серед української політичної еміграції складали вихідці з Східної України, окупованої більшовиками. Загальна чисельність емігрантів на цей час становила 40-50 тис. чол. [21, с. 196]. Ці люди були змушені залишити свій рідний дім, оселю, свою країну переважно через політичні переконання. Для багатьох з них, дійсно свідомих українців, боротьба за незалежність України стала змістом всього життя. Щоб бути ближче до своєї батьківщини, вони оселялись у сусідніх країнах – в основному в Австрії, Польщі та Чехословаччині.

На початку 1920-х рр. головним центром української еміграції стала Чехословаччина. Це сталося через сприятливі умови проживання в країні, гуманне ставлення і прихильність до емігрантів з боку корінного населення і влади, можливість для молоді здобути вищу освіту, через відсутність перешкод для виявлення національних переконань, релігійних і політичних поглядів.

Наприкінці липня 1921 р. на засіданні комітету з іноземних справ Національних зборів Чехословаччини міністр закордонних справ Е. Бенеш сформулював концепцію чехословацької допомоги емігрантам з колишньої Росії – «Російську допоміжну акцію». Вона передбачала надання матеріальної підтримки російським, українським, білоруським та іншим емігрантам і їхнім організаціям. Допомога емігрантам з України здійснювалася через Український Громадський Комітет, створений весною 1921 р. з ініціативи групи українських діячів. УГК, крім заснування різного роду організацій та установ, надання матеріальної, медичної, юридичної та іншої допомоги українським емігрантам, допомоги українському студентству, організації культурних акцій, допомоги у

працевлаштуванні тощо, займався й вивченням української еміграції та її реєстрацією. Всього на проведення акції допомоги з державних фондів ЧСР протягом 1921-1925 рр. було виділено майже 300 млн. чеських крон.

Безпосередніми організаторами УГК виступили діячі Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР) та безпартійні громадські і культурні діячі з Наддніпрянщини і Галичини, які перебували у Празі. За статутом УГК був добродійним товариством, що мало на меті «нести допомогу у всіх її видах для українських громадян, що перебувають в Чехословацькій Республіці».

Одразу було обрано Управу УГК в складі М. Шаповала, Н. Григорієва, О. Мицюка, Г. Грицяя. Всі вони були діячами і функціонерами різних українських урядів часів революції і громадянської війни.

На 1 липня 1925 р. в УГК були зареєстровані 5627 осіб. Вказана цифра свідчить про те, що майже шість тисяч чоловік свідомо прийшли в УГК як до установи української, рідної, національно близької. УГК надавав допомогу усім зареєстрованим, а іноді навіть незареєстрованим в УГК емігрантам. Реально можна говорити про допомогу УГК в тій чи іншій формі більш ніж 6 000 чоловік [26, с. 284].

По прибутті в Чехословаччину українські емігранти потребували перш за все притулку. З цією метою УГК створив кілька так званих переходових станиць для тимчасового проживання емігрантів. Так, через першу українську переходову станицю в Празі за три роки пройшло 5 326 осіб, на харчування мешканців станиці УГК витратив 353 785 крон, а утримання обійшлося в 113 498 крон [10, с.18-20].

Культурно-освітнім відділом УГК було створено дві високі та дві середні школи в Чехословаччині, що дало можливість працевлаштуватись 96 українським професорам та лекторам. Також відділ займався нагородженням науковими та літературними стипендіями[10, с. 29-30].

Крім того, «в листопаді 1921 року було організовано «Чесько-український комітет допомоги українській молоді» (ЧУК) з метою «турботи про забезпечення освіти українським емігрантам у вищих учбових закладах

Чехословаччини...». З січня 1922 року комітет одержував з державного фонду ЧСР регулярні щомісячні субсидії для розподілу стипендій серед українських студентів. Наприкінці 1921 року стипендію одержували 557 українських студентів. З 1922 року комітет щомісяця видавати стипендії у розмірі близько 500 крон... Всього за перші десять років існування ЧУК щомісячну стипендію одержували 1992 українські студенти [24, №5, с. 55-56].

Однією з головних проблем для емігрантів була відсутність роботи, тому Український громадський комітет намагався якомога швидше влаштувати емігрантів на роботу. Перша група біженців отримала роботу вже через місяць після створення Комітету. Плідно працювало Бюро праці Українського громадського комітету: роботу отримували практично всі, хто звертався до УГК по допомогу. Необхідно наголосити, що до Бюро праці УГК звертались не лише емігранти в пошуках праці, а й роботодавці в пошуках робітників.

Першою українською вищою школою за кордоном був Український Вільний Університет (далі УВУ). Університет було засновано 17 січня 1921 р. у Відні — столиці Австрії. Питання про переведення УВУз Відня до Праги почали втілюватися в життя вже в лютому 1921 р. У травні 1921 р. відбулись офіційні переговори з представниками чехословацького уряду і керівником Карлового університету, які провели ректор О. Колесса та декан правничого факультету С. Дністрянський. Академічним сенатом Карлового університету в Празі для УВУ були виділені лекційні зали в приміщеннях Каролінуму, Клементінуму та природописного інституту і вже 16 вересня 1921 р. відбулися перші заняття УВУ [24, №11-12, с. 76-78].

Студенти мали змогу навчатися на двох факультетах університету. Перший факультет філософічний, який мав два відділи: історично-філологічний та природописно-математичний та другий факультет права і суспільних наук. На початку діяльності УВУ викладацький склад становив 12 професорів і 4 доценти, а в 1945 році— 20 професорів, 10 доцентів і 3 лектори.

Продовж всього свого існування УВУ мав проблеми з фінансуванням. Переїхавши до Праги університет декілька років, майже повністю був

фінансово забезпеченим. Але це тривало не довго. Проте цих коштів було недостатньо, і керівництво УВУ покладало основні надії на чехословацьку владу. Становище УВУ певною мірою полегшувала надзвичайна субсидія президентів Т. Масарика і Е. Бенеша, що виплачувалася університету з 1921 по 1938 р. у розмірі 80-100 тис. ч. к. щомісяця [24, №4, с. 44-45].

Ще однією вищою школою в Чехословаччині була Українська Господарська Академія (далі УГА). Її відкрито 19 травня 1922 р. у місті Подебради. УГА заснована за фінансової допомоги Міністерства закордонних справ Чехословаччини на чолі з Е. Бенешем [10, с. 38]. Академія постала з ініціативи УГК та мала безкоштовне навчання.

Матеріальне забезпечення Академії на початку було дуже скромне – 70 тис. ч. к. щомісяця, але згодом значно покращало завдяки доброзичливому відношенню вищих урядових чиновників. Свою працю УГА розпочала в кількох кімнатах одного з подебрадських готелів. В її професорській раді напочатку було всього сім членів. Згодом педагогічний персонал УГА збільшився до 90 осіб. Використовуючи допомогу Міністерства Закордонних Справ, частково також і Міністерства Хліборобства, УГА в перших же роках організувала необхідні кабінети, лабораторії, бібліотеку й т. п. так, що її установи заповнили собою три крила подебрадського замку, готель «Centra:» і крім того кілька інших помешкань в Подеєбрадах. Дотації пражської влади на УГА склалися з двох частин: на потреби самої УГА і на стипендії для студентів. Дотації на витрати УГА були різні: в 1927 р. бюджет досягнув 2.777.848 кор., в 1931 р. — 1.600.000 кор. Той факт, що УГА і при скромних бюджетах функціонувала цілком нормально, пояснюється в найбільшій мірі тим, що потрібні Академії наукові колекції, прилади й т. п. виготовляли власноручно її професори й студенти, а також і тим, що педагогічний персонал Академії задовольнявся скромним утриманням. Місячна платня професора біля 48 дол., доцента біля 41 дол. і т. д. [9, с. 139].

7 липня 1923 р. відбулося формальне відкриття Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова. Фінансуванням Інституту

займалося Міністерство Закордонних Справ ЧСР. 12 квітня було вирішено виділяти щомісячно 50 тис. к. ч. для утримання Педінституту. З яких 25 тис. йшло на утримання персонального складу, учбове приладдя, бібліотеку тощо і 25 тис. на 50 студентських стипендій, по 500 к. ч. на одну стипендію. Згодом було додано ще 10 стипендій [10, с. 41-43].

Ще однією яскравою сторінкою в історії чесько-українських культурних взаємин ХХ ст. було заснування та діяльність Музею визвольної боротьби України (далі МВБУ). Заснування науково-просвітницького центру відбулося 1925 р. Головною метою якого було збереження історії української державності для боротьби майбутнім поколінням. Ініціатором створення Товариства для збереження документальних і речових свідчень про визвольну боротьбу України був УВУ у Празі. Завдяки його клопотанню уряд Чехословаччини 16 січня 1925 р. затвердив статут новоствореного Товариства «МВБУ» [29, с. 50-51].

Отже, праця української еміграції в Чехословаччині мала великі результати. Завдяки позитивному відношенню політичних та культурних діячів Чехословаччини до проблем адаптації українських емігрантів, у міжвоєнний період на теренах цієї країни було засновано численні українські організації та вище перераховані заклади освіти. Їх діяльність була спрямована на моральну та матеріалу підтримку вихідців з українських земель, плекання ідеї відновлення української державності та збереження в умовах еміграції своєї національної ідентичності. Скористатися сприятливими умовами в демократичній Чехословаччині зумів подолянин Л. Мосендз.

РОЗДІЛ II

СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ Л. МОСЕНДЗА ТАЙОГО НАВЧАННЯ І ПРОФЕСОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ НА ЕМІГРАЦІЇ

«Леонід був стрункий і таким залишився всі роки, завжди був акуратно одягнений, по характеру завжди був веселий, оптимістичний, товариський, урівноважений, цікава людина. З його мови ніколи не відчувався песимізм, гіркота долі. Він говорив: «з життя треба битись» і робив це геройський» згадувала дружина Л. Мосендза [28, с. 252].

Леонід Маркович Мосендз народився 8 (20) серпня 1897 р. Обряд хрещення 7(19) вересня того ж року здійснювали протоієрей К. Солтановський, священник М. Сумневич та псаломщик І. Барицький. Хрещеним батьком майбутнього поета та вченого був голова міської управи К. Гудзій (його син Микола в майбутньому – дійсний член АН УРСР, член Спілки письменників СРСР), хрещеною матір'ю – О. Пономарська, дружина секретаря міської управи. Батько Леоніда, Марко Григорович Мосендз, уродженець села Краснопілка Уманського повіту Київської губернії, був управителем маєтностей в польського поміщика. Він, як припускають, був з роду грецьких поселенців на Україні. Мати, Марія Федорівна (дівоче прізвище – Лясковець) була донькою лісничого з Костополя, що на Волині. Рід Лясковців брав свій початок з-під Мазурських озер у Польщі. На Волинь потрапив після поразки польського повстання 1863 р. [27, с. 475].

Окрім Леоніда, в подружжя Мосендзів було ще двоє синів (молодший, надзвичайно здібний хлопчик, який самотужки навчився читати і писати, помер в шість років від менінгіту, і старший, який був вояком Армії УНР, помер від ран на руках у свого брата) та донька Валентина (після одруження - Усачева).

На формування юного Мосендза, який зростав у російськомовному середовищі, позитивний вплив справили тривале спілкування з сільською дітворою, розповіді батьків про дядька, засланоного у Сибір за «українство», а також читання «Кобзаря» Т. Г. Шевченка. Завдяки цим обставинам в його душі починають визрівати перші, хоча ще й слабкі, паростки національної самосвідомості[4, с. 152].

Коли Леоніду виповнилося 7 років, несподівано помирає його батько, і сім'я була змушена змінити місце свого проживання. Тривалий час Мосендз із матір'ю проживають в селі Маньківці Межирівської волості Літинського повіту. Тут із вересня 1907 р. по 15 травня 1909 р. Леонід на відмінно навчається у двокласному сільському училищі.

У 1911-1912 рр. Л. Мосендз для повторення курсу відвідує Яришівське двокласне сільське училище (Могилів-Подільський повіт). Завідувачем училища був чоловік його тітки П. Г. Чупрун. У Державному архіві Вінницької області зберігається його заява на ім'я директора Вінницької учительської семінарії з проханням допустити його племінника до прийомного іспиту від 2 липня 1912 р.: «Бажаючи влаштувати свого племінника Леоніда Мосендза у ввірену Вашему Превосходительству Учительську Семінарію, честь маю покійно просити допустити його до вступного іспиту в поточному році і після здачі екзамену зарахувати до числа казенноштатних вихованців Семінарії...». З 1 серпня 1912 р. Леонід Мосендз – вже серед числа учнів Вінницької учительської семінарії, яку він успішно закінчує в січні 1916 р. [27, с. 475].

У загальній характеристиці вихованців IV класу дострокового випуску в січні 1916 р. за критерієм успішності у навчанні, здібностях, поведінці Л. Мосендз був першим в списку вихованців семінарії. Найповніше розкриває характер та творчі здібності Леоніда його семінарська характеристика. У ній, зокрема, мовиться: «Природа щедро наділила його блискучими здібностями, багатою пам'яттю, глибокою проникливістю і силою розсудку, що разом зі зразковою старанністю і відмінним успіхами в науках виділяла його серед товаришів під час всього часу навчання в семінарії. Його розвиток і знання

цілком ґрунтовні і міцні, у той же час він доволі скромний, через що і вартості його виявляються без всього честолюбства і тільки тоді, коли необхідно і коли його запитують. Він незвичайно працелюбний і працездатний: продуктивні його заняття, як помічника наставника, по завідуванню фізичним кабінетом; цінна колекція хімічних з'єднань, приготовлена за його власною ініціативою і власними силами; гарний складений ним гербарій; цікаві легенди, повір'я, прикмети і приказки, зібрані ним в селі під час літніх канікул; відмінні його твори як домашні, так і класні; відмінні і роботи з малювання і з ручної праці; єдине в чому він не є досконалим – це співи. Немає йому рівного в семінарії і за кількістю прочитаних книг – докладне і осмислене читання розширило його світогляд в сфері різних галузей знань. При подальшій освіті з нього міг би вийти великий працівник в сфері культури і науки. До всього цього потрібно додати його зразкову вправність (за весь час перебування в семінарії пропустив за хворобою всього 19 уроків), старанність, широку ініціативу і наполегливість в досягненні мети. Добродушність, щирість, милостивість до всіх, шляхетність у всіх вчинках, статечність і розсудливість – складають відмінні риси його постійного характеру. В його особі школа отримає чудового працівника, наділеного, крім всіх його гарних якостей, і відмінними педагогічними здібностями»[4, с. 158-159].

Здавалося б, що перед талановитим юнаком відкриваються усі можливості для творчої самореалізації, але полум'я першої світової війни, яке охопило і Україну, змусило його залишити роботу і взяти до рук замість пера багнет. Перебування в російській армії на Румунському фронті (1916-1917 рр.), а також бурхливі події наступних років розбудили в ньому приховані раніше патріотичні почуття. Сам Л. Мосендз так писав про ці роки: «... до 1918 року я був російським (не малоросійським) патріотом», але «... за 1 місяць з мене був український націоналіст» [27, с. 476].

Після розвалу царської армії Л. Мосендз повертається до мирної праці, - вчителює в невеликому тихому містечку Гнівани над Бугом (нині – місто в складі Тиврівського району Вінницької області). «Учителював вдень, -

зазначає дослідник його біографії та творчості І. Набитович, - а ночами брав участь у повстанських загонах, боровся проти російських окупантів». Одночасно Л. Мосендз бере активну участь в діяльності місцевого товариства «Просвіта». Про роль, яку він відігравав у культурно-громадському житті Гнівані, а також у роботі місцевої «Просвіти», секретарем і бібліотекарем якої він був, говорив її голова - І. Тимошенко: «Відсутність учителя Л. Мосендза, хоча й би й на короткий час, дуже шкідливо відіб'ється на справах товариства, а також причинить велику шкоду й Гніванським вищій та нижчій початковим школам, де ця людина є теж незамінним працівником, з огляду на що правління товариства «Просвіта» щиро прохає Шкільну Раду вжити заходів, аби Л. Мосендз був звільнений з військової служби і повернений на посаду учителя Гніванської школи» [4, с. 159].

Як впливає із наведеного вище документа, Л. Мосендз 4 вересня 1919 р. урядом Директорії УНР був мобілізований до Наддніпрянської армії, де мужньо переносить з усіма вояками усі труднощі, що випали на її долю. Майже місяць після цього поет, який з сім'єю в цей час знаходився в дуже поганому матеріальному становищі, вилежав вдома, доки з 1 грудня 1919 р. не повернувся до виконання своїх обов'язків у Гніванських нижчій та вищій початкових школах, де викладав фізику та природознавство. Тут, у Гнівані, він мешкав з матір'ю та сестрою Валентиною в невеличкому будинку біля самої школи.

В січні 1920 р. мати помирає від серцевого нападу. Цю втрату Леонід дуже болісно переживав. В листі від 27 липня 1947 р. він, зокрема, писав: «Відтоді я тільки раз плакав». Важким ударом для Л. Мосендза була також смерть від тифу бабусі – теж на початку 1920 р. [27, с. 476].

Останні архівні згадки про перебування Л. Мосендза в Гнівані відносяться до 25 травня 1920 р. Очевидно відмо, що він був вдруге мобілізований під час радянсько-польської війни 1920 р. Л. Мосендз воював у складі Національного полку 1-ої Запорізької дивізії, а у листопаді 1920 р.

опинився за кордоном. В іншому випадку на нього чекала б доля багатьох його колег, які без суду та слідства були страчені чекістами [4, с. 159].

Наприкінці 1920 р. Л. Мосендз на підставі лікарських свідоцтв був комісований із армії УНР. Після цього нетривалий час працював особистим секретарем міністра народної освіти УНР П. Холодного. Після цього Мосендз осів у польському місті Ченстохова, де працював в українській бібліотеці.

У своїй автобіографії 1923 р. Л. Мосендз писав, що у квітні 1922 р. його депортували з Луцька за працю в «Просвіті» до українського табору в Каліші. Звідти у травні 1922 р. він втік до Чехословаччини. Під час матуральних курсів (1922-1923 рр.) Л. Мосендз працював у видавничому товаристві при Академії, виготовляючи майже всі підручники в яких було креслення. Після завершення матуральних курсів, вступив на фізико-математичне відділення природничого факультету Карлового університету в Празі. Однак, у зв'язку з лікарською заборонаю жити в Празі, залишив там навчання і вступив до УГА в Подєбрадах. Будучи студентом, він займався перекладом. Він переклав з чеської мови «Неорганічну хімію» празького професора Я. Форманка, яка тоді була наймодернішим підручником у цій галузі. Академію Л. Мосендз закінчив 26 травня 1928 р. з титулом інженер-технолог [1, с. 42-59]. У Подєбрадах він жив від 16 червня 1922 р. до 5 травня 1928 р.

А з 1929 р. по 1931 р., отримавши стипендію, навчався в чеській технічній високій школі в м. Брно та працював під керівництвом професора Р. Вондрачкова, спершу як стипендіат, а потім як приватний науковий працівник по дослідженню палив і мінеральних олій. Професор Р. Вондрачек характеризував Леоніда як кваліфікованого інтелігентного хіміка і дуже працюючого і надійного працівника. Леонід запропонував професору Р. Вондрачкові дистилювати воду «аж до кінця», але професор не дав на це дозвіл. Дружина Мосендза стверджувала, що це дослідження могло б принести Нобелівську премію її чоловіку. Леонід закінчив своє навчання в УГА 13 червня 1931 р., отримавши доктора технічних наук з дисертацією на тему: «Критичний перегляд методів визначення вогкості у вугіллі» [28, с. 251-252]. Сьогодні текст

дисертації, написаної чеською мовою, зберігається у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України [12, арк. 1-74].

Отримавши диплом Мосендз був готовий працювати, але у Чехословаччині він був чужинцем і отримав громадянство аж у 1938 р., тому до цього часу йому доводилося братися за будь-яку роботу, для того щоб вижити. В 1933-1935 рр. він працював як землемір на будівництві шляхів (Жилина, Сенец, Велький Діосек). Також він працював на сезонних роботах, переважно по два місяці, як хімік в цукроварні Рудніці над Лабою в 1931-1937 рр. та в цукроварні Вельких Павловіцах на Мораві в 1935-1937 рр. Крім того він давав приватні уроки російської мови [28, с. 252].

Про ці події свого життя Мосендз згадує у своїх листах до родини інженера А. Шумовського: «Коли р. 1931 працював над дисертацією на техніці чеській у Брні, малося на меті, ще опісля поїду до Англії спеціалізуватися на газовому ділі... Докторат зробив, але Академія луснула. Потім я працював як інженер — будівник простував дороги, на кампанію їздив на цукроварні. Варто було для того робити докторат? З 1939 до 1945 був хеміком, при державному словацькому винарському Інституті. Канцелярщина і рутини. У Брні без мене були люди. Знаєте Ви, що таке «тяжка вода?» За її відкриття Урей дістав Ноблеву премію. Я про неї знав перед Уреєм. А де було робити? Було ще декілька речей, от, напр., тепер модерні силікони. Я пропонував професорові ще р. 1930 над ними попрацювати, але ці речі робляться лише в лабораторії. Добра це річ, чиста, прецизна! Одна така мікровага чого варта (а я вже й забув на ній важити!). От тепер з мене «він і хемік і поет — одним словом, вінігрет!»» [7, с. 202-203].

На початку 1938 р. Мосендз захворів на туберкульоз. Спершу він лікувався в Державній лікарні в Братиславі, йому було зроблено операцію і переведено до Левочі, де він одужав. Літо 1938 р. Л. Мосендз провів в Новій Лесні в будинку своєї майбутньої дружини. Його стан покращився, коли він отримав громадянство Чехословаччини і почав працювати по договору як професор в Державній торговельній академії в Сваляві (Закарпатська Україна).

З угорською окупацією Карпатської України, Мосендз вимушено переїздить до Братіслави, де від березня 1939 р. працював як хімік в Виноробному інституті Державних дослідних сільськогосподарських інститутів і Братіславі. Одночасно він викладав далі й в Українській торговельній академії, яка переїхала із Закарпаття. 30 серпня 1941 р. Мосендз одружується з словачкою Магдалиною Папанковою [28, с. 253].

Дружина Л. Мосендза згадує: «Я з Леонідом читала його «Засів» та його чудовий «Вічний корабель», а («а» чеською мовою означає «і» - авт.) так вчилася української мови. Завжди і скрізь Леонід говорив про Україну. Але він не оповідав про часи які пережив як вояк зі зброєю в руках. Він оповідав про гарну і багату українську землю, яку всі хотіли би мати. Він багато говорив про страждання своєї батьківщини, про її ворогів москалів (росіян), про безконечну безправність, яку започинали і ще роблять Україні. Так як колись римський сенатор Катон завжди закінчував кожну свою промову закликом: «А я вважаю, що Карфаген треба знищити», так Леонід постійно закінчував свої розмови словами: «Україна мусь бути самостійна!»» [28, с. 254].

Л. Мосендз дуже любив Україну одного разу йому наснився сон який він описав у одному своєму листі «був я на небі, на широкій хмарі під темним зоряним небом і ангел показував мені будинки. А в одному була вітрина велика за склом і там стояли на чорних підставках блискучі діаманти. Бачу їх! «Це народи світу», — сказав ангел. «А де ж Україна?» — запитав я. «Ось» — і показав на сьомий з ряду діамант. Не був він такий великий, як ті перед ним, але стрункий і блискучий, наче готична вежа... і досі пам'ятаю, досі відчуваю я той трепет.» [7, с. 197].

Коли фронт наблизився до Братіслави, Мосендз з сім'єю переїздить до Праги. Але Мосендз був змушений виїхати до Австрії та Швейцрії, де лікувався. З листів Л. Мосендза до родини інженера Арсена Шумовського дізнаємося, що 1946 р. Мосендз спочатку працював у Червоному Хресті. Виїхавши за кордон Мосендз не перестає думати про Україну 1947 р. він пише «Я в Санаторії, пробую позбутися тепер своєї недуги. На повернення до

України я ще вірю. Лише, що я персонально туди / вже не поїду. Я романтик, а все те, що було мені миле і любе, там — знищено й Україна тепер вже не та, що живе в моїй уяві. А працювати для України можна й не в Україні. Для неї можна працювати і закордоном. А життя серед тих галічмено-східняків мене зжере. То невесела перспектива.» [7, с. 191-193].

В березні 1948 р. у Мосендза покращується здоров'я, він пише: «Буде залежати від весни. Як тепер не матиму температури на весні — значить видужаю. Тепер спробую ще стрептоміцин». «Чекаю з дня на день стрептоміцини. Єдина надія. Бо інакше одчай зашпарується в моє серце. Я по природі прудкий, швидкий, ще й тепер бігаю по сходах. А тут мушу лежати, втомляюся, кашляю й гризуся.». Мосендз отримує дороговартісний препарат, починається лікування, йому стає краще, хворий набирає вагу та готується до першої опереції по видаленню ребер. Опереція проходить вдало. Мосендз після першої операції пише у листі до Шумовського: «Пишіть мені на стару адресу, а якби я вже не був на цім світі, то листа Вам повернуть. І згадайте в своїх молитвах «безребренника Леоніда». Чекаючи на другу операцію, 12 жовтня Мосендз відправляє останнього листа своєму другу: «На видужання є добра надія, але... серце моє отруїли бацилі і воно слабне... Обнімаю Вас обох, бажаю багато здоров'я. Пишіть. Вам щиро відданий Мосендз.»[7, с. 196-205]. Життя полум'яного патріота України та багатогранно обдарованого митця й науковця обірвалося 13 жовтня 1948 р., другу операцію серце не витримало[16, с. 157].

Відомий український поет, прозаїк, есеїст та гуморист Леонід Маркович Мосендз до останніх днів свого життя надіявся на одуження. Він хотів працювати, творити і навіть маючи на це сил, важко хворіючи - писав. Його поховали у Швейцарії, в м. Бльоне.

В останній шлях Л. Мосендза проводили двоє земляків (пані Бачинська та Ростислав Шульгин), медичний персонал санаторію та пацієнти, які виявили до нього глибоку пошану. Похорони проводив протестанський пастор: від послуг священника Російської православної церкви Л. Мосендз відмовився ще за життя [3, с. 20].

РОЗДІЛ III

ТЕМАТИКА ПОЕТИЧНИХ І ПРОЗОВИХ ТВОРІВ Л. МОСЕНДЗА

«Думаю, що «народився» Мосендз ученим, дослідником, інженером-організатором і це, а не письменство, було його справжнім покликанням. Письменство прийшло, сказати б, лише як вихід з безвихідности, в якій опинилося на чужині ціле покоління» писав про Л. Мосендза Є. Маланюк [6, с. 172-173]. Але на нашу думку, Л. Мосендз був настільки ж чудовим ученим, як і письменником. М. Неврлий пише, що «у його багатому вияві людського духу щасливо поєдналися поет, прозаїк, публіцист і науковець» [31, с. 7].

«Празька школа» охоплює творчість безлічі письменників і в тому числі Л. Мосендза. «Пражани» дали про себе знати у гострій полеміці між журналами «Ми» і «Вісник» (редагований Д. Донцовим). З часом на позиції останнього перейшли Є. Маланюк, О. Теліга, Л. Мосендз, які разом з О. Ольжичем здобули назву «вісниківська квадрига» [20, с. 56].

Тісна співпраця Л. Мосендза з донцовським «Літературно-науковим вісником» розпочалася у 1927 р. (згодом — «Вісником») та тривала до 1939 р. Є. Маланюк не вважав Л. Мосендза поетом з покликання, називаючи його справжнім фахом прикладні науки. На думку Ю. Шереха, у поезії Л. Мосендза спостерігаємо стрункість математичних і хімічних формул, музику їх логічності та довершеності, чітку періодичність розташування хімічних елементів. Це дозволяє деяким літературознавцям зробити висновок про те, що стильовою домінантою поезії Л. Мосендза був неокласицизм як мистецтво, що ґрунтується на раціоналістичному світосприйнятті. І. Набитович стверджує: «Як і в

неокласиків, у Л. Мосендза поетична творчість — це не натхнення, не безконтрольний політ нічим не керованої фантазії. Поезія для них усіх — це копітка праця, шліфування, різьблення вірша, намагання досягнути його довершеності» [20, с. 63].

Л. Мосендз — творець так званої «наукової» поезії: він включав у вірші поняття й лексику точних наук, філософські мотиви. Згодом, значний вплив його творчості відчують І. Драч, М. Вінграновський.

Вірші Л. Мосендз розпочав писати ще до своєї еміграції у Чехословаччину. А вже у Подєбрадах він їх регулярно публікує, а також пробує свої сили у прозі. Найпершою поезією митця є «Бог жебраків, покірності й насилля», написано 1919 р. Єдина збірка поезій Л. Мосендза «Зодіак» вийшла 1941 р. у Празі. Пізніше було надруковано поеми «Канітферштан» (в Австрії) та «Волинський рік» (Мюнхен, 1948 р.), — остання вийшла у світ ще за життя поета.

Л. Мосендз писав, що бути письменником — це щось більше, ніж пером водити по папері. Це — покликання Боже. Що дух письменника мусить бути чистий і вартий тих високих слів, що комбінує на папері його вправлена рука [7, с. 198].

Характерною рисою стилю Л. Мосендза був постійний пошук синтезу Західної Європи з Україною. Щось достойне лицаря було в Мосендзовім аристократизмі, що виявився ще більшою мірою в його прозових творах (оповіданнях з книжки «Помста», повісті «Засів» і романі «Останній пророк») [20, с. 63].

У новелах «Людина покірна», «Роксолана», «Поворот козака Майкеля Смайла», що увійшли до збірки «Homo Lenis» (1937 р.), Л. Мосендз обрав комбіновану форму суб'єктної організації твору, яка поєднує оповідача й розповідача.

Головна ідея творів Мосендза у збірці «Людина покірна» — у тому, що «національна гідність є невід'ємною складовою гідності людини, і є навіть

важливішою та вищою за ціну життя. Та цю гідність може мати лише той, хто не втратив відчуття кровного зв'язку з рідною землею» [17, с. 112].

Перший твір збірки Л. Мосендза «Людина покірна» («Homo Lenis») – однойменна новела. Вона визначає ставлення автора до тих життєвих пріоритетів, які обирає українська спільнота на шляху до самоствердження: пасивне очікування й активна дія.

Головного героя твору «Людина покірна» інженер Калера автор змалював як сильну особистість, дієвого керівника, готового віддати всі свої сили улюбленій справі. Водночас це людина, готова до боротьби, «але не до покори й уступливості» [8, с. 16]. Калер умів не тільки керувати підлеглими на залізничній станції, але й готовий був брати на себе відповідальність у безвихідній ситуації [8, с. 17]. Проте у вирі революційних змагань героєві не вдалося уникнути смерті. Кульмінаційна вершина в новелі – смерть Калера. Вона символічна й уособлює смерть української державності (хоча події відбуваються в Чехії), яку не втримав національний уряд, оскільки не мав стрижня культурної організованості.

Л. Мосендз «трагічний оптиміст», своєю прозою утверджував високі духовні горизонти «людини непокірної» всупереч насаджуваної українцям сталінської ідеї «гвинтика й коліщатка» [16, с. 10].

Один із перших критиків творів Л. Мосендза Д. Донцов зауважував, що «це міцний протест нової людини проти драглистих душ, проти так званої «культури вівце-людей», що дає себе так легко нищити всякому брутальному чоботові. Є щось із дивного і давнього чару мудрості наших «прадідів великих» у чині, у філософії і в сентенціях нових людей Мосендза». Сучасний український вчений В. Шкляр у рецензії на збірку «Людина покірна» Л. Мосендза стверджує, що в новелах автора «ми бачимо ворога таким, яким він був, і ця правда настільки сувора й одверта, що й сьогодні насторожить, а то й налякає не одного «толерантного» критика». Твір «Роксоляна» зі згаданої збірки, це осмислення проблеми стоїцизму людини, яка відстоює свої національні права [30, с. 288]. Літературознавчі студії по-різному трактують

цей твір, зокрема його розв'язку. О. Грицай, відомий поет, літературознавець, журналіст та критик, пропонує дослідити «Роксолян» як студію про людину покірну в подібні української жінки [25, с. 3]. Автор монографії «Леонід Мосендз – лицар святого Грааля», доктор філологічних наук, професор І. Набитович характеризував головну героїню як зрадницю [17, с. 176]. В. Просалова у розвідці «Текст у світлі текстів празької літературної школи» схильна визнати поведінку новітньої Роксолани як людину чину, вірну кохану, не здатну на зраду [18, с. 86].

Сюжет аналізованого твору має подвійне прочитання. Письменник наводить приклад свідомої жіночої зради чи прихованої помсти дівчини своєму коханому, свідком якої став оповідач Давид. «Філософствування оповідача – виконують функцію зачіпки для спогаду, однак сама ситуація розказування має особливе значення для розуміння сенсу не тільки твору, а й усієї збірки» [19, с. 120]. Усе залежить від обізнаності читача в історичних реаліях, уважності до реплік чи внутрішніх роздумів персонажів. Зауважимо, що час дії твору – 1919 рік. Про цей рік в історії життя оповідача автор говорить у багатьох оповіданнях збірки як про добу зламу, ганьби, національної біди українців, що втратили право будувати свою державу. Письменницький акцент зроблений не двох полюсах людей – носіях нової більшовицької ідеї і прихильниках національної ідеї. Конфлікт між цивілізацією (інженер) і дикунством (більшовицький революційний штаб на чолі з його керівником) у новелі розв'язується перемогою сили над культурою. Однак він не вичерпує означеної в обрамленні проблеми зради і вірності як ментальної риси українця. Зважаючи на подальший перебіг подій, Давид розцінює поведінку дівчини як усвідомлену зраду. Коріння її – у багатовіковій історії бездержавності України, котра виплекала в нашій людині відчуття меншовартості, неготовність захищати національні інтереси [30, с. 289].

Хоча, на думку В. Просалової, що є українським філологом, літературознавцем, доктором філологічних наук та професором, поведінку новітньої Роксолани можна розцінити і як добре продуману роль, котра дасть

можливість здійснити помсту. «Отож на виїзді з Четверного, – завершує історію Давид, – ми закопали увесь, цілісінький штаб. До одного!...». В. Просалова слушно зауважує, що автор не означає деталей цієї помсти, не каже прямо, хто її здійснив: свідомі українці на чолі з оповідачем чи наречена інженера. Поведінка сучасної Роксолани буде оцінена як вияв зради або вірності, що повністю заледжить від читача та його життєвого досвіду. [18, с. 143].

Тип безкомпромісної, незрадливої, відповідальної української людини, котра готова відстоювати свою особисту і національну гідність, людини дієвої, здатної на самопожертву представлений і в інших творах митця-емігранта.

Поетична збірка «Зодіак», яка побачила світ у видавництві «Колос» у Празі (1941 р.), підвела підсумок поетичної творчості Л. Мосендза 1921 — 1936 рр. Даючи узагальнений погляд на місце Л. Мосендза у «Празькій школі», М. Ільницький зазначив, що «джерелом його поетичних асоціацій були, як ми називаємо їх, позитивні науки — фізика, хімія, математика, з якими він був зв'язаний, як учений...». Крім «Зодіака», інших поетичних збірок Л. Мосендза не існує («Юнацька весна», яка побачила світ у Львові 1934 р. — це вінок сонетів, який увійшов до збірки «Зодіак»). [20, с. 64].

Назва збірки «Зодіак» символізує зв'язок усього суцього зі Всесвітом, космічну ідею безмежності часу і простору. Поет створює образ Праматері Роду з космічного океану, яка ллє «вже мого роду вічне море».

У творчості Мосендза знаходимо розноманітну палітру мотивів. Відкривається збірка «Зодіак» циклом «Волинський рік», що датується 1921 — 1922 рр. — останніми місяцями, тижнями, проведеними поетом на рідній землі. Через півтора десятиліття цикл дасть назву поемі, у якій Л. Мосендз знову повернеться до спогадів про дитячі роки, проведені на Волині. У циклі звучать мотиви туги за нездійсненим. [20, с. 64].

Збірка «Волинський рік» виходить у 1948 р., автор отримав 25 примірників і назвав видання «неохайним», тому що в середині було безліч помилок, але обгортка Гніздовського Мосендзу сподобалася [7, с. 198].

Ліричний герой медитує на тему єдності людини і природи. Поезії циклу — це милування пейзажами Волині, філософські роздуми над суттю буття, тяглістю роду, благословення «черги вмирання і життя». Такі ж мотиви бринять у поезії «Як уздриш, серденько». Ці ліричні ноти звучатимуть і в деяких віршах інших, пізніших циклів. Так, «Сніг шепотить» (циклу «Криниця ніжності») — елегійна поезія, де ліричний герой веде діалог зі старим столітнім парком, який починає пробуджуватися із зимового сну. В останній поезії циклу «Волинський рік» — «Він ще у гробі» — звучить ідея одвічних метаморфоз у природі, перевтілень живої та неживої матерії. Початково цей вірш мав назву «Панові», отже, присвячений грецькому богові пастухів, лісів і полів. У цьому творі дивовижне переплетіння християнських елементів із оживленою природою, грецькою міфологією [20, с. 64-65].

Є. Маланюк висловлює думку, що його покоління отримало своєрідну «психічну травму»: не порозуміння із старшою генерацією та втрачену державність. Намаганням збагнути причини програної визвольної боротьби, загоїти душевні рани від цієї поразки, важким переживанням втрати батьківщини можна пояснити звертання Л. Мосендза та інших вісниківців до теми боротьби за Українську державу, до проблеми еміграції з рідного краю, залишеного на поталу окупантові. Тема боротьби за Українську державу в поезії Л. Мосендза має широке розгалуження — мотиви, які часто між собою переплітаються, впливають на творення своєрідної образної системи. Одним із таких мотивів є прославлення вояків, котрі боролися зі зброєю в руках за нашу незалежність. Він, зокрема, звучить у «Баладі про побратима». Ліричний герой клянеться не забути, що побратима «забив північний кат», помститися за нього. Мотиви виконаного обов'язку перед Батьківщиною звучать у циклі «Ромона militans», присвяченому Д. Донцову, що завершує збірку «Зодіак» [20, с. 65].

Цикл Л. Мосендза «Флягелянти» присвячений Олені Телізі. Він складається з трьох поезій, які можна було б назвати «філософічною еротикою». Флягелянти — релігійні секти, котрі в Середньовіччі проповідували публічне самобичування задля спокути гріхів. Те, що в присвяті стоїть

«Шовгенівна», а не «Теліга», свідчить, що ці вірші написані в перші роки перебування Л. Мосендза у Подєбрадах, коли адресатка носила ще своє, а не чоловікове прізвище. Олена і Леонід не раз тоді проводили цікаві розмови й суперечки [20, с. 67].

Схиляння перед красою і мудрістю української жінки звучать і в трьох поезіях циклу «Регіна», перша з яких присвячена королеві Анні — доньці Ярослава Мудрого, наступні — іншим українкам, що були правительками у великих європейських державах.

Релігійно-християнські мотиви є невід’ємною духовною складовою творчості Л. Мосендза. Його поезія та проза пронизані християнським духом. Це результат непозірної релігійності письменника, а справжнього християнського світосприймання. Так, до циклу «Зодіак» Мосендз ставить як мотто слова з Біблії: «І буде нове небо й нова земля...».

У поетичній творчості Л. Мосендза, як і в деяких інших поетів-вісниківців, провідними є тема боротьби за незалежність України, вимушеної еміграції з рідної землі. Мосендз любив Україну але повернутися з еміграції не міг. «Любов до України велика річ, але треба ще собі усвідомити навіщо нам тая Україна потрібна. Бо якщо ми в ній запровадимо своє НКВД, яке вже смакують Фітільовщики, то чи варто мати Україну?» писав Мосендз. Він неодноразово стверджував, що і закордоном він зможе допомогти Україні [7, с. 202].

Центральним образом у його писаннях є Україна. У різних варіантах цей образ наявний у багатьох віршах поета. Один із таких різновидів — зодіакальний знак Діви-України, яку знаходимо в поезіях циклу «Зодіак». У новому апокаліптичному вибуху розсипляться інші сузір’я, лиш незмінно щаслива доля чекатиме Діву-Україну:

Благословить її новим простором
І безконечність часу дасть їй знову...
А Діва знов таємні схилить зорі...
І знов почнеться Чин і буде Слово...

У циклі «Ромонамилитанс», в якому нейтральною є тема боротьби за свою державу, Україна постає як богиня Помона. Цей образ Л. Мосендз запозичив із давньоримської міфології, де Помона — богиня плодів і фруктових дерев, яку підступно захопив бог змін Вертумн. У цих давньоримських міфологічних образах Л. Мосендз побачив пряму аналогію взаємин України та Росії. Але в поета Помона — не беззахисна «владарка повновісних діб». Це — богиня, яка зі зброєю в руках захищається від північного загарбника — Вертумна [20, с. 69].

Важливе місце в поезії Л. Мосендза, як уже зазначалося, займає образ жінки. Властиво, у нього це два образи: жінки-українки та жінки-чужинки. Перший (матері, сестри, дружини) у поета дуже часто наближається до ототожнення з образом України. Важлива ідея утверджується у вірші «Рясні були тоді серпневі дні»: воякам, що, відступаючи, «варварам лишали хліб і мед» українська земля, «струнка Помона», кинула «погорду матері, сестри і жінки». Дівчина, з якою прощається вояк, одночасно нагадує дружину Одисея Пенелопу та княгиню Ярославну («Осіння ніч...»). Образ Праматері Роду змальовано у вінку сонетів «Юна весна» [20, с. 70].

Л. Мосендз, як і І. Франко та М. Вороний, вивчав легенду про євшан-зілля в Галицько-Волинському літописі. Саме цю легенду він використав задля вираження власних поглядів на історію українського народу. На це звернув І. Набитович, який пише: «У новелі застосовано оригінальний мистецький принцип, який умовно можна було б назвати «обернено-симетричною алюзією»: історія половців ототожнюється з історією українців, а Русі- України – з історією Російської імперії. Як і в деяких Мосендзових поетичних творах, у новелі звучить мотив покидання рідної землі. Письменник знову знаходить виправдання для еміграції: лише вона змогла зберегти давніх богів, традиції та звичаї свого народу» [17, с. 167].

На відміну від традиційного образу євшан-зілля як пам'яті роду, Л. Мосендз у творі «Євшан-зілля» трансформує літописний сюжет. Автор створює за старими мотивами оригінальний твір з оновленою символікою [23, с. 183]. Слова з літопису про євшан-зілля автор залучає в оригінальний текст нової

історії: «Так кінчається легенда про чарівне зілля. Але тут лише-но починається історія самого ханенка Отрока» [5, с. 183].

«Не розгадає й ідіот/мою істоту триєдину,/бо справді склавсь я з трьох істот:/одна бере усе на кпини,/ а друга пестує ліризм,/і третя олівцем і тушем/страшний малює катаклізм» [2, с. 60], – так охарактеризували автори літературної містифікації Порфирій Горотак триєдину суть вигаданого образу. Горотаком-1 виявився Леонід Мосендз, Горотаком-2 – Юрій Клен, Горотаком-3 більшість дослідників називає Мирона Левицького. «Душею й мотором горотаківської історії», яка «бере усе на кпини», був Леонід Мосендз [32, с. 279].

Достеменно відомо, що серед поезій збірки «Дияболічні параболи» перу Л. Мосендза належать такі: «Таємниця», «Ода до трактора», «Залізобетонна елегія», «Поеземахія», «Східняцьке фуріозо», «Пам'яті Сковороди», «Елітність», «Астральна fuga» та деякі інші. За свідченнями сучасників письменника, у всій збірці переважають вірші Ю. Клена, а Мосендз написав близько 27 поезій, декілька творів письменники створили разом. Л. Мосендз також створив і опублікував у «Арці» в лютому 1948 р. (тобто вже після смерті Ю. Клена) «Хінські катрени Т'анг», перекладені Порфирієм Горотаком. Попри те, що Мосендз як поет взяв дещо меншу участь у творенні поетичного доробку Порфирія Горотака, його поезій цікаві не тільки як елементи творчого доробку містифікованого образу, а і як твори, що свідчать про еволюцію поетичного стилю самого Мосендза [32, с. 280-281].

Містифікація як жанр дав змогу письменникам від імені вигаданого героя Порфирія Горотка сказати те, що б вони не осмілилися сказати під своїм ім'ям. Так ще й сам цей образ стає для поета ніби викликом для демонстрації поетичного хисту, скажімо, вправління у версифікації, стилізації, експерименти з лексикою, гра з читачем тощо. При цьому автори можуть дещо відступити від звичних для них постулатів, розширити свої можливості.

Звісно, неточно було б стверджувати, що Мосендзові вірші «Дияболічних парабол» зовсім відірвані від попередніх шукань і поглядів поета. У вірші

«Елітність» він віддає шану Д. Донцову, людині, під впливом якої «Празька школи» й «вістниківська квадрига» зокрема взагалі сформувалися. «У джунглях вікових традицій, як український ти Ньютон з падінь і взлетів одиниці могутній викресав закон»[2, с. 65], – так говорить Мосендз про найвидатнішого ідеолога українського націоналізму.

Новим відтінком у поетичній творчості Л. Мосендза стала урбаністична тематика. У творі «Залізобетонна елегія» Мосендз іде традиційним шляхом, протиставляючи гармонійній природі руйнівну силу урбанізації: «Там, де пахло лісом і сосною, ти прийшов піску й цементу брат, і підніс ген-ген над кружиною поїржавленість сталевих ґрат»[2, с. 21]. У творі відчутне тривожне передчуття щодо прогресу: «Ах, які падіння ще й розпуки принесе нам Сатана-Атом!» [2, с. 22].

У поезії «Астральна fuga» можна побачити психологічний портрет ліричного героя Порфирія Горотака. У нього багато спільного з ліричним героєм ранніх творів Л. Мосендза. Насамперед, герой цей – типowo романтичний, він «прагне дальніх обріїв астралу», протистоячи «духам добрим і злим», щоб пізнати істину. Протагоніст не знає напівтонів – у нього все біле й чорне. Такі настроєві характеристики співзвучні темпераментові самого письменника, досить принципового, подекуди навіть безкомпромісного (Мосендз чи не єдиний із «пражан», який принципово не входив до організації «Мистецький Український Рух» й відверто критикував її) [32, с. 282].

Граючись, створюючи в біографії Горотака нові й нові колізії, Мосендз часом вдавався до алюзій на своє життя. Скажімо, у вірші Горотака «Пам'яті Сковороди», де наскрізною є тема мандрів і афоризм філософа «світ ловив мене, та не спіймав», серед численних життєвих перипетій ліричного героя є й така: «До Риму почвалав, і в Вічнім місті з мене мали, покликавши конклав, Вкраїні дати кардинала». Свого часу Мосендз згадував: «Року 1922 мене з Чех запрошували до Риму, щоб я перейшов на католицизм і студіював теологію. Я б і зробив це дуже охоче, якби не те, що треба змінити віру. «Козак віри не міняє»

– за мене ручалися мої батьки, коли мене хрестили, й я б не зрадив їх... Може, піп з мене був би незлий»[7. с.195].

Порфирій Горотак і «Дияболічні параболи» виникли випадково. Містифікований образ, задуманий як простакуватий мандрівник-поет, від імені якого Л. Мосендз і Ю. Клен випускали на світ пародії на різні теми, еволюціонував на певному етапі до рівня мислителя. Так само у своїй поетичній творчості еволюціонував і Л. Мосендз: від переважно тенденційних ранніх поезій збірки «Зодіак» він виріс до неперевершеного майстра стилізації в «Дияболічних параболах», продемонструвавши не лише хист містифікатора, але й версифікатора. Так випадково прибрана заради розваги маска стала причиною розвитку призабутого дару поета, що, окрім ігрового азарту, викликала в душі Мосендза прагнення творити оригінальну, елітарну, інтелектуальну лірику, в якій втілювалися головні погляди вже зрілого письменника на життя і творчість, на літературний процес, на середовище української еміграції [32, с. 284].

Л. Мосендз у своїх особистих листах пише, про те, що образ Гротак належить йому та Ю. Клену: «Так, це ми з покійником Кленом...», він згадує, що «Деякі речі вдвох писані, дещо не ввійшло. Навмисне дали туди і чепуху останню, щоб ніхто не пізнав. Але старий все розказав (слаб був на язик покійний), а потому помер, а з ним і «Горотак II»»[7, с. 202].

Історіософські ідеї Мосендза вповні реалізувалися в романі на біблійну тематику «Останній пророк», у якому автор прагнув крізь призму історії іншого народу побачити історичну перспективу власної нації. Над романом Мосендз почав працювати в середині 30-х рр. Уже в 1937-39 рр. на сторінках «Вісника» публікувалися уривки твору, а після ліквідації видання фрагмент роману було вміщено в празькому журналі «Пробоєм». Та повністю роман був виданий аж через 12 років після смерті Мосендза (Торонто, 1960 р.) [16, с. 171].

Історичний роман «Останній пророк» має ознаки літературного апокрифа. Л. Мосендз сам наводить головні джерела (крім, звичайно, Біблії), якими він користувався під час написання «Останнього пророка». В одному з

листів до Шумовських письменник повідомляє: «...Читаю Талмуд — в німецькому перекладі, звичайно... Талмуд темний-темний, аж боязко читати часом. Потребую дещо до свого роману», а в іншому додає: «...Я кінчив перший том Талмуду... Трактати про благословення, десятину й суботу... Багато дрібниць, полови, дурниць. Але ядро здорове: не лише знати закон, але просякти ним кожна клітину єврейського буття. Тому єврейство вічне... Тепер дістану собі Дубнова «Історію єврейського народу» [7, с. 199-200]. У листі Л. Мосендза до О. Данського як одне з джерел «Останнього пророка» називаються «Юдейські старожитності» Й. Флавія.

Тематичне єство «Останнього пророка» Б. Кравців визначив так: «Це роман про ставання і ріст українського націоналізму, персоніфікованого в постаті ізраїльського пророка Єгоханана... Це роман про історію українського націоналізму, безкомпромісного, могутнього національного руху, що його чітку й виразну візію виплекав у своїй уяві автор, задивлений у величну ідею й у виідеалізовані характери носіїв цього руху, які йдуть до вимріяної мети вперто й послідовно»[20, с. 287].

Проте зведення теми твору лише до історії становлення українського націоналістичного руху є певним звуженням того, що покладено автором в основу роману. Тема твору значно ширша: вона охоплює цілу низку проблем, пов'язаних із шуканнями свого місця між іншими народами, визначенням своєї історичної місії. Головна ідея роману, яка пронизує усю його структуру, — ствердження думки, що народ, який прагне визволитися від чужинецької неволі, має шукати власний шлях, має виплекати власну ідеологію, вперто й безкомпромісно йти цим шляхом до своєї мети [20, с. 212].

Роман Мосендза — своєрідна метафора пошуку політично й морально поневоленим народом свого шляху до визволення. Твір порушує й суто національні, українські проблеми, і водночас - загальнолюдські. [16, с. 172].

Л. Мосендз написав твір високого європейського зразка. Звернувшись в історичному романі до передхристиянської епохи, до проблем єврейського суспільства двотисячолітньої давності, письменник значно розширив історичну

та християнсько-релігійну традицію, дав свою інтерпретацію деяких «білих плям» Святого Письма[20, с. 214]. Простота, чіткість і ясність викладу, струнка архітектоніка твору, пропорційність його частин для Мосендза — це результат наукових студій над світовою поезією минулого і сучасності. Проте, варто зазначити, що Мосендзовій поезії притаманні ще й неоромантичні елементи, зокрема: прославляння чину, боротьби як однієї з головних тем, уславлення й виховання вольового, діяльного первня у національно свідомій людині, яка прагне визволення.

Л. Мосендза дуже цікавила ідея вождя народу. Він вибрав в історії одинацять визначних діячів, котрих хотів сполучити в одній книжці за такою чергою: «Вступ, Дон-Кіхот, Народження Дон-Кіхота, Мойсей-Куш палаючий, Цесар-жереб кинутий, Магомет – Поки вихилявся глечик, Жанна д'Арк, Ян Гус, Гнат Лойола-Ad majorem gloriam, Наполеон, Мазепа-через шаблю правда!, Лютер, Гарібальді». З цього циклу він написав лише про Дон-Кіхота, Мойсея і Магомета. В 1947 р. Мосендз написав книгу для своєї доньки «Як була нам знайшлась Марійка» [28, с. 255].

Спадщина Л. Мосендза багата: вірші 1919-1920рр., також вірші написані 1924 р. «Дві пісні», «Чаклування» та інші. Вірші написані 1925 р. «Закон», «Арбалетчик», «Гетьманові» та інші [11, арк. 2-16]. Вінок сонетів «Юнацька весна», що увійшов до збірки «Зодіак» (1941), есе «Штайн – ідея і характер» (1935), три поеми «Вічний корабель» (1940), «Канітферштан» (1945) і «Волинський рік» (1948), збірка пародій «Дияболічна парабола» у співтворстві з Ю. Кленом під колективним псевдонімом «Порфирій Гротак» (1947) три збірки новел і оповідань («Засів», «Людина покірна», «Відплата») і роман «Останній пророк» (посм. видання 1960)[22, с. 325].

Отже своє життя Л. Мосендз присвятив боротьбі за національне визволення, прагнув бути до остатку потрібним і вірним Україні. Саме цей образ – людини чину, готової віддати життя за державу, готової змінити сьогодення і майбутнє, створював поет у своїх творах, що на сьогоднішній день не втрачають актуальності.

ВИСНОВКИ

Внаслідок зовнішньої агресії проти України в 1919-1920 рр. значна частина військових і цивільних осіб, причетних до державного будівництва, змушена була виїхати на захід. Міжвоєнна українська еміграція налічувала не лише тих, хто боровся проти окупаційної політики радянської влади зі зброєю в руках. Великий відсоток емігрантів припадає на молодь, а саме на студентство, яке виїжджало за кордон, щоб здобути освіту.

За підтримки уряду Чехословаччини, що зрозумів тяжке становище української еміграції, для їх адаптації у 1921 р. було створено Український Громадський Комітет. Не зважаючи на недовготривалий період функціонування, комітет заклав фундамент для діяльності емігрантів. Він давав не лише прихисток та матеріальні блага, але й став культурно-просвітницьким центром всієї української еміграції, створенні ним організацію працювали навіть після ліквідації ЧСР. Звичайно без підтримки чехословацького уряду УГК взагалі б не існував. Тут варто відмітити глибоке признание до чехословацького народу, що зрозумів тяжке становище української еміграції та допоміг у час кризи.

Щоб український народ культурно міг зрівнятися з європейськими народами та в найкоротший час зміг усунути всі негативні наслідки кількох річного національного й культурного поневолення, йому потрібно було мати значні кадри в полі роботи духовної культури. Влада ЧСР допомогла створити навчальні заклади для емігрантів. В Чехословаччині були створені українські високі школи, такі як УВУ (1921 р.) та УГА (1922 р.) , які повністю виконали своє першочергове завдання - вони дали українському народові декілька тисяч фахівців в різних галузях. А 7 липня 1923 р. відбулося формальне відкриття Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова, емігранти розраховували повернутися на Батьківщину і працювати для її розвитку.

Л. Мосендз народився 1897 р. У 1915 р. закінчив у Вінниці учительську семінарію. У роки Першої світової війни вступив до війська УНР. Після поразки УНР емігрував. З польської Ченстохови у 1922 р. переїхав до Чехословаччини, де 1923-1924 рр. закінчив гімназію і вступив на хіміко-технологічний факультет УГА в Подєбрадах. У 1937-1938 рр. викладав в Державній академії в Сваляві, а після окупації Закарпаття переїхав до Братислави. У 1945 р. виїхав до Австрії. У 1946 р., тяжко хворий на сухоти, він переїздить до Швейцарії, де 1948 р. обривається його життя.

Подольнин Л. Мосендз належав до військової еміграції. Він мріяв повернутися на Україну, але служба в армії УНР перекреслила усі перспективи на Батьківщині. Проте, і закордоном Мосендз працював на благо своєї Батьківщини. У творах він описував людину нового типу, національно свідому особистість, активного громадянина. Людину, яка ставила добробут свого народу вище за особистий. У своїх працях створював тип безкомпромісної, незрадливої, відповідальної української людини, котра готова відстоювати свою особисту і національну гідність. В творчості поета провідною є тема боротьби за незалежність України та вимушеної еміграції з рідної землі. Центральним образом у багатьох творах постає Україна, її образ присутній у багатьох віршах поета.

Важливе місце в поезії Л. Мосендза займає образ жінки, який на нашу думку найбільше розкрито у творі «Роксолана», поезіях циклу «Регіна», у віршах «Юна весна» та «Рясні були тоді серпневі дні», в цей образ постає, як жінка-жужинка, жінка-українка або ототожнення жінки з Україною. Творчість Л. Мосендз відноситься до «празької школи», «вісниківської квадриги» та літературної містифікації Порфирій Горотак. Літературна спадщина письменника включає збірку «Зодіак» (1941), есе «Штайн – ідея і характер» (1935), три поеми «Вічний корабель» (1940), «Канітферштан» (1945), «Волинський рік» (1948), твори у співтворстві з Ю. Кленом під колективним псевдонімом «Порфирій Гротак», три збірки новел і оповідань («Засів», «Людина покірنا», «Відплата») і роман «Останній пророк» (посм. видання 1960) та інші твори. Отже, творчість Мосендза як високообдарованої особистості, у якої були здібності до точних наук і до літератури, зберігає актуальність в учасній Україні і потребує подальшого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

А. Джерела:

1. Гордієнко Г. Під щитом Марса (спогади) т. 2: Мої Подєбради (1922-1931) / Гаврило Гордієнко. – Філадельфія, 1977. – 256 с.
2. Горотак Порфирій. Дияболічні параболи. – Зальцбург: Нові Дні, 1947. – 110 с.
3. Завальнюк К. В. Кравчук О. М., Леонід Мосендз у документах епохи / К. В. Завальнюк, О. М. Кравчук, Ю. В. Легун. – Вінниця: ТОВ "Видавництво-друкарня Діло", 2013. – 273 с.
4. Кравчук О. М., Завальнюк К. В. Леонід Маркович Мосендз: сторінки біографії // Роль краєзнавства у соціально-економічному і культурному розвитку регіону: матеріали III Міжнар. наук.-прак. конф. 10-12 жовт. 2012 р. – Вінниця, 2013. – С. 156-161.

5. Мосендз Л. Евшан-зілля // Українське слово: Хрестоматія української літератури і літературної критики XX ст.: У 3 кн. – К., 1994. – Кн. 2. – С. 183-192.
6. Маланюк Е. Книга спостережень / Е. Маланюк. – Торонто: Накладом Видавництва "Гомін України, 1962. – 527 с.
7. Мосендз в листах. Особисте / З листів Л. Мосендза до родини інж. Арсена Шумовського // Літературно-Науковий Вісник (Мюнхен).– 1949.– No 2.– С. 191–205
8. Мосендз Л. Людина покірна : (Номо Lenis). Оповіді / Леонід Мосендз. — Вінніпег, 1951.— 143 с.
9. Наріжний С. П. Українська еміграція : Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами / Симон Петрович Наріжний. – Прага, 1942. – Частина 1. – 609 с.
10. Три роки праці Українського Громацького Комітету в ЧСР 7/VII/1921 - 7/VII/1924 – Прага: Легіографія, 1924. – 104 с.
11. ЦДАВОВУ, ф. 4465, оп. 1, спр. 641. Вірші Мосендза Л. Чернетки, арк. 1-21.
12. ЦДАВОВУ, ф. 4465, оп. 1, спр. 642. Дисертація Мосендза Л. «Метод дослідження вологості у вугіллі.», арк. 1-74.
13. ЦДАВОВУ, ф. 4465, оп. 1, спр. 643. Вірші Мосендза та уривок з його роману «Листи», арк. 1-5.
14. Шрамченко Л. Українське, білоруське та грузинське студентство на високих школах в Чехословацькій республіці / Л. Шрамченко. // Записки Української Господарської Академії в Чехословацькій республіці. – 1927. – С. 248–280.

Б. Монографії, посібники та довідкова література:

15. Енциклопедія українознавства: Словникова частина Доповнення і виправлення / Ред. В. Кубійович; Наукове товариство ім. Т. Шевченка у Львові. Т. 11: Перевидання в Україні. — Львів, 2003. — 398 с.

16. Мафтин Н.В. Західноукраїнська та еміграційна проза 20-30-х років ХХ століття: парадигма реконквісти. Монографія. - Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2008. - 356 с.

17. Набитович І. Леонід Мосендз – лицар святого Грааля: Творчість письменника в контексті європейської літератури / Ігор Набитович; Вступ. ст. М. Шалата. – Дрогобич: Відродження, 2001. – 222 с.

18. Просалова В. Текст у світі текстів Празької літературної школи. Монографія / Віра Просалова. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2005. – 344 с.

19. Руснак І. Художній світ новел Леоніда Мосендза / Ірина Руснак // ХХ століття: від модерності до традицій : зб. наук. пр. / ред. кол. : І. Руснак та ін. — Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2010. — Вип. 1 : Естетика і поети

20. Скорина Л. Література та літературознавство української діаспори. Курс лекцій. — 2-ге, доповн. — Черкаси: Брама-Україна. — 2005. — 384 с.

21. Субтельний О. Україна. Історія / О. Субтельний. – Київ: Либідь, 1991. – 474 с.

22. Українська діаспора: літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості / Упорядк. В. А. Просалової. - Донецьк: Східний видавничий дім, 2012. - 480 с.

23. Українське слово. Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. У 4 кн. Кн.4 / Упоряд. В. Яременко, Є. Федоренко, О. Сліпушко. – Київ : Рось, 1995. – 703 с.

В. Статті:

24. Віднянський С. В. Заснування і діяльність Українського вільного університету - першої української високої школи за кордоном (1921-1945 рр.) / Степан Васильович Віднянський. // Укр. іст. журн.. – 1993. № 4 – С. 41- 54, № 5 – С. 48- 60, № 11-12 – С. 68-83.

25. Грицай О. «Людина покірна» (Homo Lenis) / Остап Грицай/ Свобода. Український щотижневик. – Ч. 51. – 1938.

26. Даниленко О. Роль українського громадського комітету в соціальній адаптації емігрантів / О. Даниленко // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: Міжвід. зб. наук. пр. — 2003. — Вип. 9. — С. 278-295.
27. Завальнюк К. В., Кравчук О. М. Леонід Мосендз: маловідомі сторінки біографії визначного подолянина // Матеріали XV Подільської наукової історико-краєзнавчої конференції присвяченої 100-річчю Української революції 1917-1921 рр., 100-річчю заснування Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. — Кам'янець-Подільський, 2017. — С. 51-55.
28. Калитко С. Л., Кравчук, О. М., Чесько-словацький період в житті і творчості Л. Мосендза (1922-1945 рр.) за спогадами М. Мосендзової // Подільська еміграція в контексті європейської та світової культури: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 17-18 березня 2011 р.). Хмельницький: Видавець ПП Заколотний М. І., 2011. — С. 249-256.
29. Кужільна О. Діяльність української еміграції Чехословаччини із заснування Товариства «Музей визвольної боротьби України» / О. Кужільна. // Серія «Історичні науки». — Київ, 2015. — Випуск 23. — С. 50–54.
30. Лаврусенко М. І. Проблема духовного стоїцизму в новелі Леоніда Мосендза «Роксоляна» / М. І. Лаврусенко. // Науковий журнал «Молодий вчений». — 2017. — №1 (41). — С. 288–291.
31. Неврлий М. Празька українська поетична школа // Слово і Час. — 2011. — № 12. — С. 4-11. — С. 7.
32. Шкарлута (Синьоок) Т. М. "Триєдина істота" Порфирія Горотака: співтворці містифікації / (Синьоок) Т. М. Шкарлута // Літературознавчі студії. - 2017. - Вип. 1(2). - С. 243-284.

ДОДАТКИ

Додоток 1. Вірші Мосендза Л.

№	од. зб.	опису	фонду
	641	1	4465с

Центральний державний
історичний архів УРСР
у м. Києві.

*Колекція окремих документальних мате-
ріалів українських націоналістичних
емігрантських установ, організацій і осіб.*

Вірши Мисендза Л. Чернетки.

Почато 1919р.

Закінчено 1927р.

на _____ аркушах

Центральний державний історичний архів УРСР у м. Києві.			
№	фонду	4465с	
	опису	1	
	од. зб.	641	

зак. № 3353

Закон.

1.

(М. Ковалевський)

Мой час закон напружено-точних
ліній

Обмежує обчислений кристал,
І снігові зірки, і голчастий иней,
І мутино-намарований опал,

Спірало стіхій на скrajніx метам
неба,

Прудкий в орбітній люті електрон...
Від снів ~~закрутив~~ до глибини бреду -
Вдих у необхідності закон.

Щого пізнають від ельфів до отегі?
Чому віддають напруженість турбот?
Від точки охоти до аси до Вели
Матерії незупинистий лют?

І перейти дороги Ньютонів:
Перед границею знання вклякає,
Що метафізикою для законів
Достатків же необхідності надає?

1925.

Нова Україна
1925

І через сфінкс століть
Непохитно-точним оком
На двадцятий вік глядає.

Хай серце билоу повновісним оуде,
Хай б'є в окрай металного вінузд.

Арбалетчик.

2.
3

В кантані з твердої шкіри,
Шолом легший ти береш,
Кроки певні, як по мірі,
Сагайдак і арбалет.

Що йому в залізі коні?
Що тям лучарі усі?
Силу стріла в нестигнимої гоні
Він довік вже під Кресі.

В тін старій англійської пісні
Зануває татива,
І стріла, сковзнувши, свисне,
Накопечником забийсє
І полине як орива.

Втінеюся в телях милахських,
И на розлогої долині
Ператомлю сили панські
Арбалетчик сядуни...

Він іде розтірним кроком,
А через сніжок століть
Непохитно-точним оком
На двадцятий вік глядає.
Зорить.

x x
x

Пригорнути й усі палаючим вулканом
На долоні випекти п'ять літер...

3. 4

Гетьманові.

Мам віковий закінчився обзау,
Мам де дріта Дунай ратенно-синий,
Де в колодку кам'янової тини
Над хвилями розтріався б'лау.

В останній раз через широкі млиа
Пройшов на людях гетьман України
Пройшов... без спомину пошуки кинув
На соїню літ врук-славних діл паву.

Росклав на складники його пошми,
Обвадив, витірав, пошу, коли,
Тяж як би діяв він, коли в дати
~~Моту у руки дати~~
Моту у руки долго бацьківщини,
Зізнав все: всі вигадки й наклепи
Ма не давав "Гетьмана" Мазені.

1925.

...на останньому гавні
Минає пісню - пісню печалі.

"За дуць цуфого незнакого краю
Добре із гербом іти паладина.
Я не пишу долю невіннушку тую -
Мні не поскимуть її Палестина.

Молода поетеса -

5.6

Січовіські рядки.

Як повногіа і міць безтесного
Мощні приграти розуваної хвилі.

Мить дикій кім; розпалену грубу
Росесують вітри на ~~сметові~~ ^{вдносту} привілі.

І мінь хижую і мінь віло-субу
Роскидують навкруг на вереті і на
милі.

А вершник без дупок піддався впливу
Скаженого стретління в божевільні

Хоч може і зрече з стріткого він
Та раз, та мить віддається
виру і силі.

1924.

"За мнє такого незнакого краю
Добре із гербом іти нарядина.
Я не лише до того невіщину до таво-
Мні не поскити ії Палестина.

Дві пісні.

7. 7.

Ранком ^{осіннім} ~~зірковим~~ хмарно-імпієрист
Ми покидали рідню країну,
Товпи прикрасили в стани барвісї,
Мрієла нам в далині Палестина.

Пісний прийді вичував перестог:
"Слава чекає синів Корнуїля,"
"Слава із вами іде у дорогу" —
Туми ти з ясних пісень менесстрел.

В зорі сталевій лицарі горді
Невно вдивились в юмисті простори.
"Слава, чекать все на вашоту корі,
"Слава веде вас за море за гори.

Лицарі горді в зорі сталевій,
Кожний з девізот прекрасної дати.
"Солодко трать в далині сталевій"
"Мрією і знову податились з вами."

"Солодко і втерфи на полі подіди
Суть перестог урочистій звуки
І перейти без драго і одіди
В край нагороди за подвиг і муки.

Сміло де вара! Хай лашне рідна!
Присла дамам і сюзерену,
Тече вродато лише всюдю боу,
Славу і подіду відрізано у лето.

Додаток 2. Дисертація Мосендза Л. «Метод дослідження вологості у вугіллі.»

№	од. зб.
1	649
фону	4465
у м. Києві. Історичний архів УРСР Центральний державний	

Колекція окремих документальних
матеріалів українських націоналістичних
емігрантських установ, організацій і осіб.

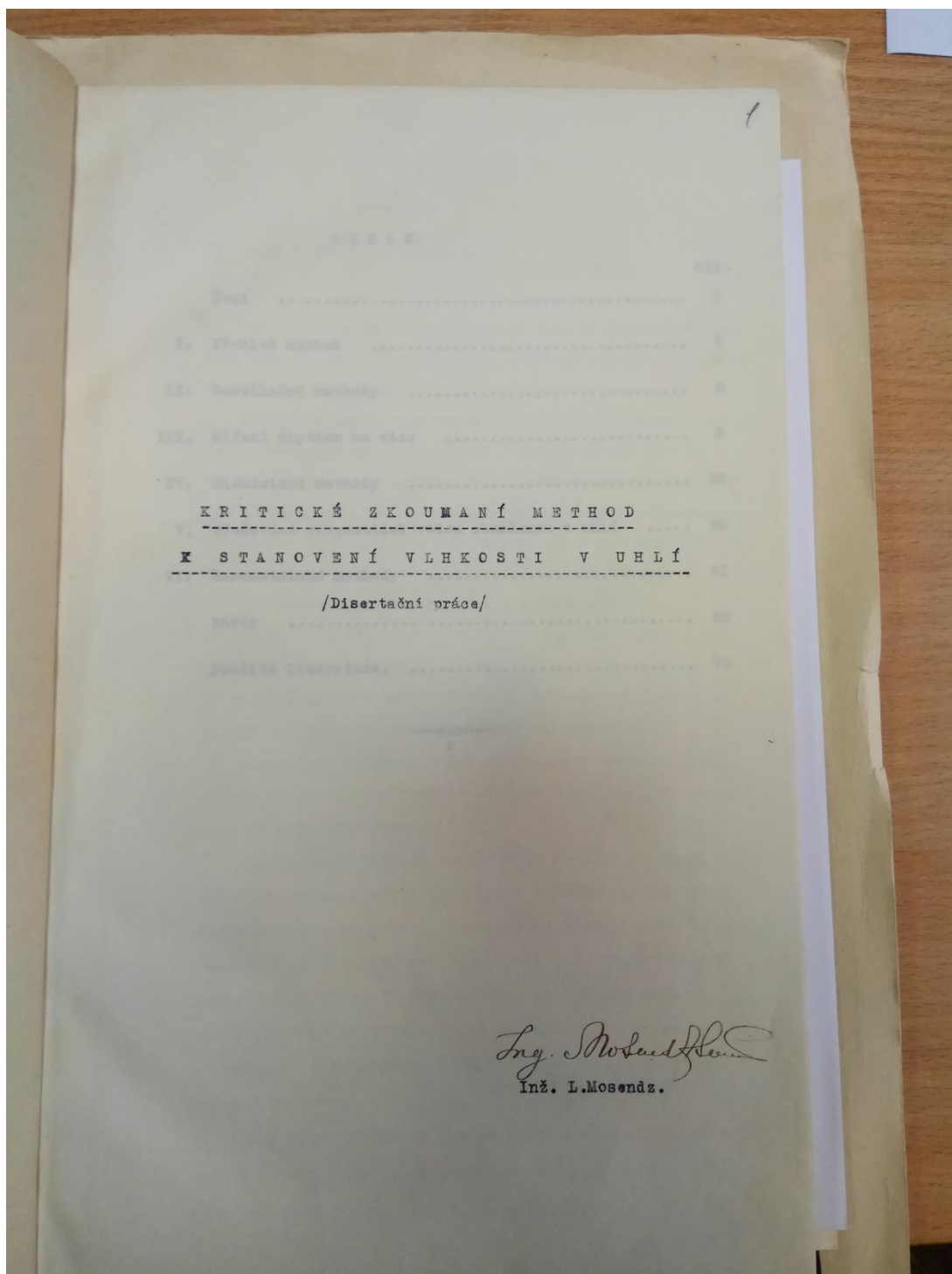
Дисертація Мосендза Л. «Метод
дослідження вологості у вугіллі»
Машинопис. Чеська мова.

Почато _____ Закінчено _____
на _____ аркушах

№	од. зб.
1	642
фону	4465
у м. Києві. Історичний архів УРСР Центральний державний	

зак. № 3383

Закаталогізовано

Úvod.

Vodu v uhlí rozlišujeme na:

- a/ konstituční a
- b/ hygroskopickou.

Pod a/ rozumíme vodu vázanou na uhelnou hmotu chemicky, tedy tak, že voda ta nemůže být oddělena bez porušení chemického složení uhlí.

Pod b/ rozumíme vodu spojenou s uhlím jen mechanicky. Jejím oddělením od uhelné hmoty nemění tato své vlastní složení. Voda hygroskopická tvoří vlastně uhelnou vlhkost.

Theoretickým předpokladem každé metody k stanovení vlhkosti v uhlí mělo by býtí určení celkového množství vody hygroskopické bez porušení vody chemicky vázané^{1/}

Dle stavu uhlí rozlišuje se pak vlhkost:

- a/ důlní, t.j. ta, kterou ztrácí uhlí po delší době uskladněním na vzduchu,
- b/ vlhkost po uskladnění /trvalá/, jež zůstává v uhlí uskladněném za určitého stupně vlhkosti vzduchu.

Tento druh vlhkosti přichází hlavně v úvahu při stanovení vlhkosti, poněvadž je předním činitelem při posuzování kvality uhlí jako paliva.

Ale poněvadž vlhkost trvalá může se měnit v dosti značných mezích /závisí na způsobu uskladnění, velikosti uhelných kusů, na počasí, na hygroskopičnosti minerálních součástek uhlí a pod/ počítá se tedy při rozboru daného druhu uhlí s vlhkostí rozemletého, na vzduchu suchého uhlí, totiž se vlhkostí, která zůstává v něm po sušení na vzduchu v laboratoři při 18-20°C a 50%ním nasycení vodními parami.

Pak celková vlhkost daného druhu uhlí bude se skládati z vlhkosti ve stavu prochlém plus vlhkost důlní, resp. vlhkost trvalá plus vlhkost důlní.

69.

lymerisací, která při obyčejné teplotě probíhá velice pomalu.

V celku o karbidové metodě lze říci asi totéž, co o ní říká Fritsche /l.c/. V každém případě tato metoda potřebuje ještě dalšího prozkoumání a přesného zjištění rozsáhu chyb, které při její použití mohou mít vliv na výsledky stanovení vlhkosti.

ZÁVĚR.

1/. Hodnota každé metody k stanovení vlhkosti v uhlí je určena těmito dvěma činiteli: a/ přesností,

b/ rychlostí provedení.

2/. Co do přesnosti předčí všechny jiné metoda sušení uhlí při obyčejné teplotě v proudě inaktivních plynů se současným zachycením vody. Zdlouhavost provedení omezuje však její použití.

3/. Ze mnohých skutečně rychlých metod /5-10 min./ žádná nedosahuje přesnosti uvedené výše. Některé udávají jen přibližné hodnoty, a proto mají význam jen orientační.

4/. Pro svou poměrnou rychlost provedení a značnou přesnost vyhovuje nejlépe destilační metoda, zejména xylolová modifikace. Sušení 1 hod. při 105°C na vzduchu je dosti přesné pro praktické účely.

...ooo...ooo...ooo
ooo...ooo
ooo
o

Додаток 3. Вірші Мосендза та уривок з його роману «Листи»

№ 4465c фонд опису 1 од. зб. 648	Центральный государственный исторический архив УССР у м. Києві.
--	---

*Колекція окремих документальних мате-
 ріалів українських націоналістичних
 емігрантських установ, організацій і
 осіб.*

*Вірші Мосендза Л. та уривок з його
 роману "Листи" Машинопис.*

Почато _____ Закінчено _____
 на _____ аркушах

№ 4465c фонд опису 1 од. зб. 648	Центральный государственный исторический архив УССР у м. Києві.
--	---

зак. № 3383

Д. М. О с е н ц э .

Л И С Т

/уришок з роману /

garnett. 1

ХАРМІДЕСОВІ, чесному дверникові в домі словутнього Квінтинія Вара, від
скриба Клевита привіт !

Користаючи з нагоди, що патрон посилав додому кілька сувоїв килимів, засилаю й я тобі, дорогий учителю, цю епистолу. Взиваю при цім у духу всесильного Ескулапа, щоб на руки твої зіслав швидке й тривале видужання, щоб міг я радуватися власноручній вістці від тебе. Розумію й відчуваю, як то тяжко від нашого шляхетного писарського стану перейти до дверництва! Кожен раз, коли після довгого патронового диктату починають мені терпнути пальці, - згадую я про тебе, мій учителю, і прошу, щоб боги зглянулися над твоєю теперішньою й моєю майбутньою. Як помагають твоїй правді ті купелі, про які я писав тобі минулий раз?

Пишу тобі це з Кесарії після повороту до Єрусалиму, де ми з патроном про-
були майже цілу декаду. Хоч і відомо, що він не любить ani того міста ani взагалі
цілої цієї країни, але всеж мусили ми туди навідатися. Я не шкодую. Був це час як
ххх відпочинку для моїх натруджених пальців, так і насолоди для мого зголоділого
духа, коли міг я ххх до схочу зануритися в нашого божественного Плітона. Пани наші
розуміються на нім як Пацюки на вині. Виють лише коментувати! Та ж нема нічого
дивного: місце для варварського духа не далі брами Великого льогосу!..

В Єрусалимі спинилися ми в палаці проконсула Клихтихія Квіртінія. Того, що його батько, півняш-півсирієць, мав, згадуєш, збірку всіх Есхилевих трагедій. Куди вона тепер поділася? Бо синові вже не до Есхилія ^у та його грецька вимова впрост жаклива. Мій патрон більшу частину дня провадив у нарадах або відпочивав від двох великих гостин - чисто варварське обжерство й прийцтво - а я мав час оглянути місто. Нічого немає в нім для нас цікавого. Та що цікавого вже може створити світ після нашого Партенону? Їхній храм випадає як купа каміння а жерці здаються мені юр-бою причинних. Шкода на це витрачати слова...

Наших тут багато. Шо вони роблять, ~~хитрують~~. Те що всюди: багатіють і ~~хитрують~~ перед римськими калігами. Пальці наші кривляються від чужих стильосів, а грецька душа викривляється від чужих ідей. Але що може проти цього чинити філософ, та ще і раб і скриб славетної фамиції Варів? Але досить нарікань! Кра-

вік. Як би я не був переконаний, що наш земляк не знає латинської мови, я би міг

Л. Мосенда. В а р.

Сален рум'яний, череватий
Лякерки взув, одягсь у фрак
І хилить профіль свій плескати -
Пошани байдушкої знак

Та перекинує недбало:
/Не сумнівався ніколи він/
Нема Силенив, не бувало...
Одна реальність: карта вин.

А я не вірю: та ж таберна,
Оркестра з Смирни все одна,
Той самий присмак, що й фалерна
У цього терпкого вина.

І ти - все та ж. Як оп'яніла -
Тому минули сотки літ,
Напівнаге ще носить тіло
Квіртських поцілунків слід.

Тому ти й тулишся так тісно
Й шепочеш пристрасні слова
І на плече мені навмисне
Твоя схилилась голова,

Що ти одна лише пізнала
Поету й ритора в мені,
Кому ти вперше дозволяла
Твої здимати покривала
Ще у старого Риму дні...